

СПІЛКУВАННЯ ДОРΟΣЛОГО І ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ ПСИХОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ

Войчук О.С., магістр

Запорізький національний університет

У статті розглядається значення спілкування в житті людини. Здійснюється спроба оцінити і порівняти ефективність форм спілкування дорослого і дитини з порушеннями психологічного розвитку.

Ключові слова: спілкування, форма спілкування, порушення психологічного розвитку, дитина дошкільного віку, психологічна корекція, перцептивне моделювання.

Войчук О.С. ОБЩЕНИЕ ВЗРОСЛОГО И РЕБЁНКА ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С НАРУШЕНИЕМ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье рассматривается значение общения в жизни людей. Осуществляется попытка оценить и сравнить эффективность форм общения взрослого и ребёнка с нарушением психологического развития.

Ключевые слова: общение, формы общения, нарушение психологического развития, ребёнок дошкольного возраста, психологическая коррекция, перцептивное моделирование.

Voychuk O.S. THE CONTACT BETWEEN A GROWN-UP AND A CHILD OF THE PRESCHOOL AGE HAVING A DISTURBANCE OF THE PSYCHOLOGICAL DEVELOPMENT / Zaporizhzhya national university, Ukraine.

The significance of the contact in people's lives is examined in the article. An attempt is made to evaluate and compare the effectiveness of the forms of the contact between a grown-up and a child having a disturbance of the psychological development.

Key words: contact, forms of contact, disturbance of the psychological development, a child of preschool age, psychological correction, perceptive model making.

У сучасній психології загально визнаною є думка, що "неможливо досліджувати розвиток і функціонування людини суспільства, розвитку і функціонування людської особи (не кажучи про взаємостосунки особи і суспільства), не звертаючись до поняття спілкування, не інтерпретуючи це поняття тим або іншим чином і не аналізуючи його конкретні форми і функції в тих або інших соціальних і історичних умовах" [3, 17].

Спілкування є обов'язковою частиною життя людини. У спілкуванні як у процесі послідовних взаємозорієнтованих у часі й просторі дій, реакцій та поведінкових актів ми здійснюємо обмін знаннями, досвідом, передаємо один одному різноманітну інформацію, досягаємо порозуміння, єдності в ставленні до фактів, подій та ідей, а також єдності в нашому сприйнятті інших людей та самих себе. За словами Н.Єрастова, спілкування в будь-яких умовах є досягненням дечого спільного.

Спілкування є однією з найважливіших категорій психологічної науки. Проблематика спілкування займає місце в загальній психології й психології особистості. Явище спілкування є центральним й для соціальної психології, тому що воно дає початок таким феноменам, як спілкування й розуміння людиною одна одної, лідерство та згуртованість, конфліктність. У повсякденному житті кожен має те чи інше уявлення про зміст слова "спілкування".

Значення спілкування і його вплив на розвиток особистості досліджувались багатьма авторами (Б.Ананьєв, Л.Буєва, Л.Виготський, М.Каган, В.Мясищев, В.Соковкін та ін.).

Спілкування в роботах Л.Виготського, Д.Ельконіна, М.Лісіної та ін. розглядається як умова і один з головних чинників психічного і особового розвитку дитини. Проблема спілкування відноситься до числа найважливіших для дитини дошкільного віку сфер життєдіяльності. Усі психологи єдині у визнанні значення спілкування у формуванні особистості в дитячому віці. Цей період досить важливий для формування основних структурних компонентів особистості. Від того, як буде складатися спілкування між батьками та дитиною дошкільного віку, з моменту її народження, залежить формування майбутньої особистості. Воно забезпечує залучення дитини до суспільно-історичного досвіду людства. Дитина реалізує потенційну можливість стати людиною в процесі спілкування з оточенням, живими носіями соціального досвіду. Організація спілкування, достатнього за кількістю і адекватного за змістом, служить важливою умовою сучасного розвитку і нормального протікання процесу соціалізації дітей у будь-якому віковому періоді. Однією з найважливіших задач сучасної практичної психології є психологічна корекція відхилення дитячої поведінки і позалікарняна допомога важким дітям дошкільного віку, яким доставляють оточуючим немало клопотів [6, 106].

Важко уявити собі ту кількість зовнішніх і внутрішніх чинників, які впливають на підростаючу дитину і кожного разу змінюють світ її переживань. Далеко не всі діти володіють своїми думками, відчуттями і вчинками. А дитині з психічними відхиленнями справитися з ними найбільш важко.

Причини виникнення ускладнень психічного розвитку пов'язані не тільки з самою дитиною. Багато в чому вони визначаються впливом сім'ї, школи і соціального оточення.

Сучасне життя з складним рівнем соціально-економічного розвитку, швидкими змінами екологічного соціального статусу співтовариств пред'являє високі вимоги до адаптивних можливостей сучасних дітей. У зв'язку з цим різні фахівці, що займаються проблемами дитинства відзначають, що в більшості дітей (за деякими даними від 24 до 50% дитячого населення) вже з раннього віку з'являються проблеми, пов'язані з психологічним розвитком. Особливо явно на себе звертають увагу труднощі, пов'язані з навчанням і поведінкою в переддошкільному віці і початковій школі. Фахівці з області дефектології, коректувальної педагогіки, спеціальної психології все частіше звертають увагу на те, що коректувальна підтримка дитини, яка має ті або інші проблеми розвитку, повинна починатися якомога раніше.

Однією з установ, яка надає корекційну допомогу дітям з різними проблемами розвитку, є дошкільний психоневрологічний центр. Досвід роботи центру показує, що не тільки кількість методик, що використовуються, їхня спрямованість на корекцію того або іншого психологічного процесу: пам'яті, уваги, мови т.і. важливі для надання ефективної допомоги дітям з порушенням психологічного розвитку. Важливу роль в корекційній роботі грає сам процес спілкування фахівця з дитиною; коректувальний потенціал міститься в тих формах і засобах спілкування, які ми пропонуємо дітям виходячи із закономірностей вікового розвитку спілкування.

У нашій роботі ми спробували оцінити і порівняти ефективність форм спілкування дорослого і дитини дошкільного віку, з порушеннями психологічного розвитку.

Мета дослідження – виявити найефективнішу форму спілкування дорослого і дитини дошкільного віку, з порушенням психологічного розвитку, в процесі рішення корекційної задачі.

Дослідження проводилося на базі Запорізького обласного дошкільного психоневрологічного центру, де на лікування знаходяться діти з порушеннями психологічного розвитку. Оскільки всі діти з розладом психологічного розвитку мають порушення зорово-просторових навиків, виражених в тому або іншому ступені, нами була вибрана методика перцептивного моделювання "Склади картинку" [2, 41].

Ця методика була проведена у формі повчального експерименту.

Вибір методики перцептивного моделювання "склади картинку" є адекватною і коректною задачею в роботі з такими дітьми.

Методика перцептивного моделювання "склади картинку" одна з самих що часто використовуються в діагностичній корекційній роботі з дітьми дошкільного віку. Стимулюючий матеріал, що використовується в даній методиці доступний за змістом, як правило привабливий для дитини дошкільного віку, а процедура проведення не займає багато часу і не стомлює дитини.

Стимулюючий матеріал: картинки із зображенням знайомих дітям предметів, розрізані на дві, три і чотири частини по вертикалі і горизонталі [2, 21].

У нашій роботі ми використовували три набори картинок, зрівняні по складності, по три картинки в кожному наборі. Всі картинки вирізані по контуру. Наприклад набір № 1 складався з картинок: жаба, машина, собака. Картинки розрізають по осях симетрії: жаба розрізає вертикально посередині на дві частини; машина, розрізає вертикально і горизонтально на три частини; собака, розрізає посередині вертикально і горизонтально на чотири частини. Використовування форми повчального експерименту включає дозовану допомогу з боку дорослого, відповідно до виникаючих у дитини труднощів при рішенні задачі так, що в результаті повинне привести до позитивного виконання колекційної задачі.

Етапи дозованої допомоги.

1 етап: самостійне виконання завдання відповідно до інструкції. Виконання завдання дитиною - оцінюється: 3 бали.

2 етап: допомога у вигляді наступної інструкції: "Подивися і назви, які картинки повинні вийти?" "Де очі". Дорослий допомагає побачити цілісний образ картинки. Оцінюється: 2 бали.

3 етап: дитині демонструвався правильний спосіб розв'язання задачі, після чого пропонувалося повторити правильне виконання завдання. Виконання завдання – оцінюється: 1 бал.

4 етап: дитина не справляється із завданням після всіх видів допомоги. Не може виконати завдання. Оцінюється: 0 балів.

Як правило, акцент робиться на ступені складності стимульного матеріалу. Дослідники не звертають уваги на характер взаємодії дорослого з дитиною (формі спілкування), інколи лише згадується, що експериментатор перед початком роботи встановлює з дитиною довірчі відносини і виконання корекційних вправ дітьми дошкільного віку проводиться в ігровій формі.

Досвід проведення корекційної роботи в Запорізькому обласному дошкільному психоневрологічному центрі з дітьми дошкільного віку з розладом психологічного розвитку показує, що ефективність виконання дітьми корекційних завдань залежить не тільки від адекватності методик, що використовуються, але і від форми спілкування дорослого і дитини в ході корекційної роботи.

Для того, щоб оцінити вплив форми спілкування на виконання корекційної задачі, ми використовували в експерименті три типові способи взаємодії, характерні для форм спілкування дорослого і дитини:

I – ділове;

II – ігрове;

III – емоційно-особистісне направлене.

Використані нами в експерименті способи спілкування співвідносні з віковими етапами розвитку форм спілкування і провідної діяльності дітей у дошкільному віці (Виготський, Ельконін, Лісіна).

У експерименті взяли участь 34 дитини з діагнозом порушення психологічного розвитку.

Експеримент проводився в одне і теж час доби (після тихої години від 16.00 до 17.00). Дослідження проводилося в комфортній, спокійній, звичній для дітей обстановці. Експеримент проводився в індивідуальній формі, за квадратним дитячим столом, де випробовуваний знаходився напроти дослідника.

У ході рішення корекційної задачі "склади картинку" дорослий пропонував дитині один із способів спілкування, отже, кожна дитина брала участь у дослідженні впродовж трьох днів. У кожний із днів дитина включалася в один із способів взаємодії. Бальна оцінка фіксувалася в поіменних таблицях. Експериментальна група вирівняна по клінічному діагнозу. Послідовність способів взаємодії загалом по вибірці носила випадковий характер, для нівеляції ефекту навчання (наприклад, одним дітям способи пропонувалися по порядку I, II, III, іншим – навпаки III, II, I, третім I, III, II, четвертим II, I, III і т.п.).

Кожна дитина, що брала участь в експериментальному дослідженні, кожного разу в ході виконання задачі "склади картинку" пропонувався один із способів спілкування: I – діловий, II – ігровий, III – емоційно-особистісно направлений.

I – спосіб спілкування - діловий. При цьому способі спілкування дитині давалася мовна інструкція: "Картинки ламалися, склади так, щоб вийшли цілі". Дорослий тільки ставив перед дитиною мету завдання.

При невиконанні дитиною завдання йому пропонувалося дозована допомога. Етапи дозованої допомоги і способи оцінки відповідно до етапів повчального експерименту.

II – спосіб спілкування – ігровий. При цьому способі спілкування вводився іграшковий персонаж (іграшка гном з сумним виразом обличчя). Гном стояв на столі перед дитиною, поряд безладно розташовували частини картинок, і інструкція вводилася в ігровий контекст: "Прилетів чарівник і зламав гному картинку. Гном засмутився. Допоможи гному скласти картинку".

Етапи дозованої допомоги і способи оцінки відповідно до етапів повчального експерименту.

III – спосіб спілкування – емоційно-особистісно направлене. При цьому способі спілкування дитині давалася мовна інструкція: "Картинки ламалися, склади так, щоб вийшли цілі". Але при цьому дитина постійно одержувала емоційну підтримку з боку дорослого, для цього використовувалися емоційно-особистісно направлені вислови: "Ти молодець, у тебе все вийде. Ти розумниця, ти правильно складеш. Ти старався. Ти зараз все збереш швидко і правильно".

Етапи дозованої допомоги і способи оцінки відповідно до етапів повчального експерименту.

Одержані результати фіксувалися в поіменних таблицях. У таблиці наголошувався порядок пред'явлення способу взаємодії і бальна оцінка. Кожна картинка (дві частини, три частини, чотири частини) оцінювалася окремо. Потім виводився середній бал виконання корекційної задачі, при відповідному способі спілкування. За підсумками експериментального дослідження підраховувався загальний середній бал, виконання корекційної задачі при кожному із способів спілкування. Як показали результати, відповідно до гіпотези дослідження при емоційно-особистісно направленому спілкуванні середній бал, одержаний за виконання корекційного завдання виявився максимальним.

I – спосіб спілкування – діловий: 79.83;

II – спосіб спілкування - ігровий: 84.03;

III – спосіб спілкування емоційно-особистісно направлене: 88.56.

Частина дітей (10 осіб) успішно справилися з корекційною задачею, не вдаючись до допомоги дорослого при всіх запропонованих видах взаємодії. У всіх випадках ці діти одержали максимально можливий бал.

Якщо виключити бальні оцінки цих дітей із загального результату, то різниця в бальній оцінці, при різних стилях взаємодії стає більш вираженою.

Як видно з одержаних результатів ефективність виконання корекційної задачі дитиною має розлад психологічного розвитку зростає при емоційно-особистісно наведеному способі взаємодії.

Гіпотеза дослідження підтвердилася емоційно-особистісно наведене спілкування є найефективнішою формою спілкування в процесі корекційної роботи з дітьми мають розлад психологічного розвитку. Отже, при організації корекційної роботи з дітьми мають порушення психологічного розвитку має важливе значення не тільки вибір практичних корекційних методик, адекватних структурі порушення психологічного розвитку, але і спосіб організації спілкування фахівця і дитини в ході корекційного заняття. Емоційно-особистісно наведене спілкування в ході корекційної взаємодії підвищує якість і успішність при виконанні корекційного завдання, скорочує загальний час виконання завдання, підвищує упевненість дитини в своїх силах.

Отже, в ході експерименту нами було помічено, що в процесі психологічної корекції визначальна роль відводиться специфічному контакту дорослого з дитиною, що ефективність виконання дітьми корекційних завдань залежить не тільки від адекватності методик, що використовуються, але і від форми спілкування дорослого і дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л. Проблемы развития психики. – М.: Педагогика, 1983.
2. Забрамная Н. Атлас для экспериментального исследования деятельности человека. – М.: Владос, 1995.
3. Леонтьев А. Психология общения. – М.: Наука, 1997.
4. Лисина М. Развитие общения у дошкольников. – М.: Педагогика, 1974.
5. Лисина М. Общение со взрослыми у детей первых лет жизни. – М.: Наука, 1985.
6. Раттер М. Помощь трудным детям. – М.: Прогресс, 1987.
7. Эльконин Д. Избранные психологические труды. – М.: Педагогика, 1989.

УДК 378.147:37.011.32

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФАКТОРІВ СТИМУЛЮВАННЯ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Волярська О.С., к.пед.н., доцент, *Лук'янова О.І., магістр.

Запорізький національний університет

*Запорізький національний технічний університет

У статті порушуються важливі питання формування мотиваційної сфери студентів до навчання у вищій школі. Теоретично обґрунтовані особливості навчально-пізнавальної діяльності.

Ключові слова: мотив, мотивація, пізнавальний інтерес, емоційна сфера, потреби, навчання.

Волярская Е.С., *Лукьянова О.И. ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ФАКТОРОВ СТИМУЛИРОВАНИЯ СТУДЕНТОВ К УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ / Запорожский национальный университет, *Запорожский национальный технический университет, Украина.

В статье рассмотрены важные вопросы формирования мотивационной сферы студентов к обучению в высшей школе. Теоретически обоснованы особенности учебно-познавательной деятельности.

Ключевые слова: мотив, мотивация, познавательный интерес, эмоциональная сфера, потребности, обучение.

Volarskaya E. S., *Lukyanova O. I. THEORETICAL ANALYSIS OF FACTORS STIMULATING STUDENTS EDUCATION ACTIVITIES / Zaporizhzhya national university, *Zaporizhzhya national technical university, Ukraine.

The article deals with the important problems of formation of motivating sphere of students studying at higher educational institutions. The peculiarities of the process of learning are theoretically well motivated.

Key words: motive, motivation, the interest to learning, emotional sphere, need, education.